

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทบิดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในเขตเมืองนี้
ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่อไปนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย
 - 1.1. ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 - 1.2. ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีอิทธิพลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 - 1.3. ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
2. บทบาทของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย
 - 2.1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก
 - 2.2. ความสำคัญและอิทธิพลของบิดาต่อบุตร
 - 2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทบิดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

1. ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

เซียร์ และคณะ (Sears, and other, 1956) ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูเด็กไว้ว่า หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ทั้งหมดระหว่างผู้ปกครองกับเด็กของตน ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว ได้แก่ การแสดงออกของผู้ปกครองเกี่ยวกับเจตคติ ค่านิยม ความสนใจ และความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมกรรมการเลี้ยงดู และการอบรมสั่งสอน เซียร์และคณะ (Sear and other) อธิบายว่า ในทางสังคมวิทยานั้นปฏิสัมพันธ์เหล่านี้เป็นกลุ่มเหตุการณ์ที่แยกออกมาได้ต่างหากกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเตรียมเด็กสำหรับการดำเนินชีวิตในอนาคตของเด็กไม่ว่าผู้เลี้ยงดูจงใจ หรือไม่ก็ตาม

กรมประชาสงเคราะห์ (2522 : 67-76) ได้อธิบายความหมายของการ
อบรมเลี้ยงดูว่า การอบรม (Discipline) หมายถึง การแนะนำสั่งสอนและอบรมฝึกฝนให้เด็ก
ปฏิบัติดีมีระเบียบวินัย รู้จักควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบรู้ดีรู้ชั่ว รู้ควรรู้ไม่ควร

การเลี้ยงดู (Care) หมายถึง การดูแลเพื่อสนองตอบความต้องการของเด็ก
ทั้งทางกายและทางใจ โดยมุ่งให้เด็กมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรงทุกแบบ ไม่มีโรค ไม่มีควา
พิการ มีอารมณ์แจ่มใส อุนนัยดี ใจคอหนักแน่น สติปัญญาเฉลียวฉลาด และมีความสัมพันธ์อันดีกับ
ผู้อื่น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ (2528 : 3) ได้ให้ความหมายของการ
อบรมเลี้ยงดูว่า หมายถึงการที่ผู้ใกล้ชิดเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับเด็กทั้งทางด้านคำพูดและการ
กระทำ ซึ่งเป็นการสื่อความหมายต่อเด็ก ทั้งทางด้านความรู้สึกและอารมณ์ของผู้กระทำ ตลอดจน
เป็นทางให้ผู้เลี้ยงดูสามารถจะให้รางวัลและลงโทษเด็กได้ นอกจากนั้นยังเป็นโอกาสให้เด็กได้ดู
แบบอย่างการกระทำของผู้เลี้ยงดูด้วยตนเองด้วย

ยาใจ จุลพงษ์ (2524) อธิบายความหมายของการอบรมเลี้ยงดูเด็กว่า
หมายถึง การบำรุงรักษาเด็กให้มีชีวิตอยู่ได้อย่างปลอดภัย คือการที่พ่อแม่ ผู้ปกครองได้อยู่ชิดกับ
เด็ก คอยให้การดูแลรักษาคุ้มครองให้ความรัก ความอบอุ่น ให้คำแนะนำสั่งสอน และให้ความ
ช่วยเหลืออื่น ๆ เพื่อให้เด็กมีชีวิตอยู่ และเจริญเติบโตขึ้นเป็นสมาชิกของสังคมตามลักษณะที่ผู้อบรม
เลี้ยงดูมุ่งหวัง

นิภา ทองไทย (2524) อธิบายว่าการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน หมายถึง
การให้ความเอาใจใส่ดูแลต่อเด็กก่อนวัยเรียนในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) ด้านโภชนาการ ได้แก่ การให้หม่ำแก่ทารก การให้อาหารแก่เด็กเล็กและ
การให้อาหารเสริมแก่ทารกและเด็กเล็ก
- 2) การป้องกันรักษาโรคและการบำรุงรักษาฟัน
- 3) การรักษาความสะอาดของร่างกายและ เครื่องนุ่งห่มสำหรับเด็ก
- 4) การส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของเด็กก่อนวัยเรียน ได้แก่การ
พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ ภาษา สังคม สติปัญญา บุคลิกภาพและการฝึกหัดให้เด็กมีความ
รับผิดชอบ ฟังตนเองได้และมีระเบียบวินัย

จากความหมายต่าง ๆ ที่ได้มีผู้ให้ไว้อาจสรุปได้ว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่ผู้ใกล้ชิด ดูแลเอาใจใส่ต่อเด็กของตนเพื่อให้สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ เพื่อให้เด็กมีชีวิตอยู่และเจริญเติบโตตามที่มุ่งหวัง

2. ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโต ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวระหว่างบิดา มารดา ลูก คนในครอบครัว แต่ละคนจะได้รับการกำหนดภาระหน้าที่ซึ่งต้องปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสุขในการดำรงชีวิตร่วมกัน

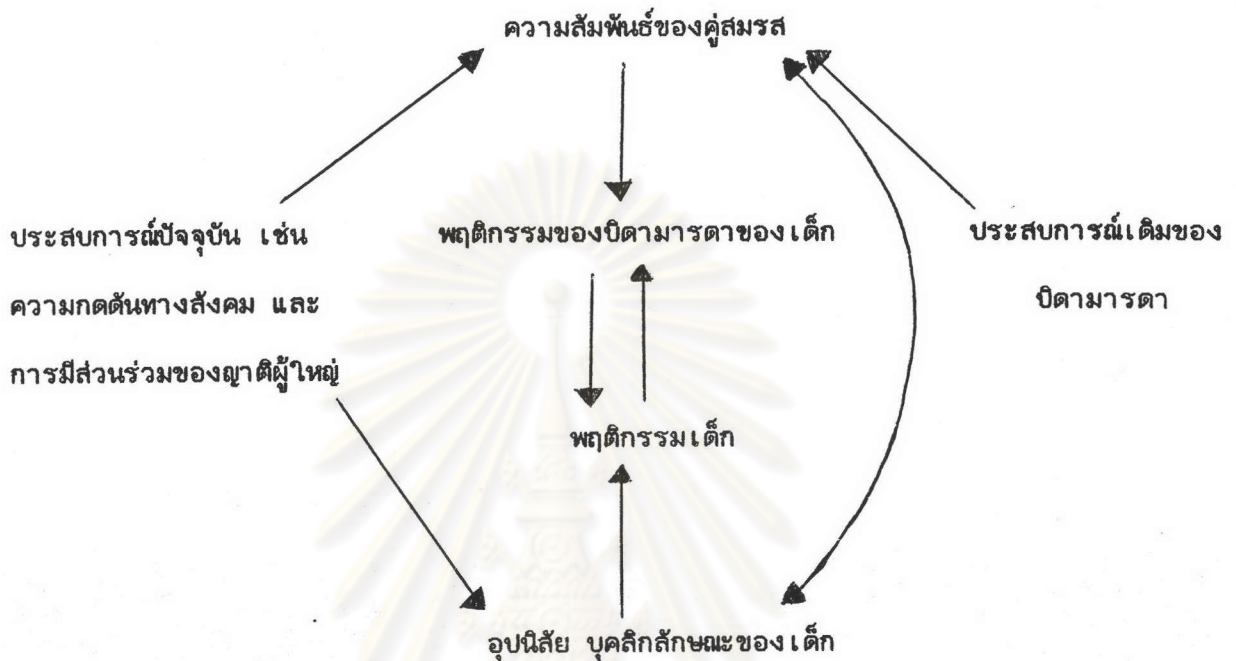
เบลสกี (Belsky, 1981) ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ แล้วสรุปเป็นแบบของความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แบบของความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

เบลสกี อธิบายว่า ความสัมพันธ์ของคู่สมรสเป็นอย่างไร จะส่งผลกระทบต่อทัศนคติหรือพฤติกรรมในการดูแลลูกของบิดามารดา พฤติกรรมและพัฒนาการของลูกก็จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคู่สมรส หมุนเวียนกันอยู่อย่างนี้ โดยพฤติกรรมและพัฒนาการของเด็กจะเป็นเช่นไร ก็จะมีผลเนื่องมาจากการเป็นบิดามารดา และความสัมพันธ์ของคู่สมรสเป็นสามมีภรรยา เช่นนี้เรื่อยไป

ริชแมน (Richman, 1988) ได้แสดงแผนภูมิเกี่ยวกับบทบาทในครอบครัว
ซึ่งขยายแบบของความสัมพันธ์เดิมให้ครอบคลุมขึ้น

แผนภูมิที่ 2 แผนภูมิแสดงบทบาทในครอบครัว

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของคู่สมรส จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม การเลี้ยงดูลูกของบิดามารดา พฤติกรรมการเลี้ยงดูของบิดามารดา ก็จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของเด็ก และในทางกลับกันพฤติกรรมของเด็กเองก็จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูของบิดามารดา ความสัมพันธ์ของคู่สมรสก็จะส่งผลต่ออุปนิสัยบุคลิกลักษณะของลูก และอุปนิสัยของลูกก็จะส่งผลต่อความสัมพันธ์ของสามีภรรยา การมีส่วนร่วมในการดูแลของญาติผู้ใหญ่ และความกดดันจากสังคม ก็มีผลต่อความสัมพันธ์ของคู่สมรส พฤติกรรมเลี้ยงดูของบิดามารดา และอุปนิสัยและประสบการณ์ของเด็ก เช่นกัน

นอกจากนี้ในเรื่องผลจากความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา นั้น พีเดอสัน (Pederson cited by Parks, 1982) ยังพบว่า คุณภาพความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา มีความสัมพันธ์กับคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับเด็ก กล่าวคือ เมื่อบิดาให้การสนับสนุน มารดามาก มารดาก็จะเลี้ยงดูเด็กได้ดี

3. ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

การเรียนรู้ครั้งแรกของมนุษย์ขึ้นอยู่กับ การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา โดยที่ถือ ว่าบิดามารดา คือครูคนแรกของลูก นักวิจัยกล่าวไว้ว่า เด็กที่มีความแตกต่างกันเนื่องมาจากการ อบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะวัยเด็ก บุคลิกภาพและอุปนิสัยต่าง ๆ จะถูกกำหนดและวาง รากฐานไว้แต่เด็ก จะติดตัวเด็กต่อไปจนตลอดชีวิต (วารสาร รักษ์วิจัย, 2531) ดังนั้นการอบรม เลี้ยงดูเด็กจึงมีความสำคัญต่ออาศัยบุคคลที่มีความรู้และความพร้อม จึงจะทำให้เด็กมีคุณภาพและ สร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติได้ เลขา ปิยะอัจฉริยะ (2530) ได้กล่าวถึงการ อบรมเลี้ยงดูเด็กว่ามี 5 แบบ คือ

1) การเลี้ยงดูแบบสนับสนุน หมายถึง การเลี้ยงดูที่ให้ความเป็นกันเองกับเด็ก และแสดงให้เด็กเห็นว่าผู้เลี้ยงดูรักและหวังดีต่อเด็ก ทั้งยอมรับและยกย่องเด็กในโอกาสอันควร เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนจะสามารถต้านทานอดกลั้นต่อสิ่งยั่วชวนใจได้ รู้จัก ยอมรับและสารภาพผิด และควบคุมตนเองได้ดี

2) การเลี้ยงดูแบบควบคุม การเลี้ยงดูแบบควบคุมมี 2 ลักษณะ คือ ควบคุม มากกับควบคุมน้อย แบบควบคุมมาก คือ ผู้เลี้ยงดูจะบังคับให้เด็กทำตามโดยการตรวจตรา ชูเชียว เมื่อเด็กไม่ปฏิบัติตามก็จะลงโทษ ส่วนแบบควบคุมน้อย คือ ผู้เลี้ยงดูให้อิสระแก่เด็กมาก ตามใจ ไม่สนใจและไม่ลงโทษเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบรักมาก ในขณะที่เดียวกันก็ควบคุมมากจะเป็นเด็ก ชอบฟังผู้อื่นเสมอ ขาดความคิดสร้างสรรค์ ส่วนเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบรักมากแต่ควบคุมน้อย จะมี ความเป็นตัวของตัวเอง ให้ความร่วมมือกับผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์มีความรับผิดชอบ ใน ทางตรงกันข้ามเด็กที่ได้รับความรักน้อยไม่ว่าจะถูกควบคุมมากหรือน้อย จะมีความก้าวร้าวมาก ไม่ สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนได้

3) การเลี้ยงดูแบบให้เหตุผล หมายถึง การเลี้ยงดูที่ผู้เลี้ยงดูหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ในการลงโทษหรือการให้รางวัลการกระทำของเด็ก การให้รางวัลและการลงโทษเป็นไปโดยสม่ำเสมอ เหมาะสมกับปริมาณการกระทำของเด็ก ผู้เลี้ยงดูอธิบายและชี้แจงผลดีและผลเสียที่เกิดจากการกระทำของเด็ก ผู้เลี้ยงดูใช้เหตุผลแทนการใช้อำนาจข่มขู่ การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลนี้ เด็กจะรู้สึกถึงความรักและความหวังดีที่ผู้เลี้ยงดูมีต่อตน

4) การเลี้ยงดูแบบลงโทษ การลงโทษมี 2 วิธีคือ การลงโทษทางใจ เช่น การใช้อาวุธว่ากล่าว การแสดงความไม่พอใจ การแสดงความรู้สึกผิดหวังหรือเสียใจเมื่อเด็กกระทำผิด หรือการทำสีหน้าเพิกเฉยไม่สนใจใยดีเด็ก นอกจากนี้ยังรวมถึงการตัดสิทธิบางประการที่เด็กเคยได้รับ เด็กที่ถูกลงโทษทางกายจะได้รับพฤติกรรมที่มีความรุนแรง ถ้าเป็นการลงโทษที่เด็กไม่ทราบเหตุ จะทำให้เด็กได้แบบอย่างที่ไม่ดี

5) การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูแบบผสมผสาน โดยการนำหลักการเลี้ยงดูแบบควบคุมน้อย การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล และการเลี้ยงดูแบบลงโทษทางใจมาผสมผสานกัน การเลี้ยงดูลักษณะนี้จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางจริยธรรมได้อย่างดี

ส่วน สุนน อมรวิวัฒน์ และคณะ (2533) ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูของผู้เลี้ยงดูเด็กในชนบทไทยและสรุปแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูในชนบทว่ามี 11 ลักษณะ ดังนี้

1) การให้อิสระเชิงควบคุม คือ การเลี้ยงดูโดยให้อิสระแก่เด็กเป็นอย่างมาก เริ่มตั้งแต่การให้อิสระแก่เด็กในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตนเอง เช่น การให้อิสระในการเลือกอาหาร เสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว และการเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

2) การควบคุมเชิงละเลย คือ ผู้ใหญ่เลี้ยงดูเด็กด้วยวิธีการควบคุมเด็ก แต่ในขณะที่เด็กก็มิได้ควบคุมโดยเด็ดขาด มีการปล่อยปละละเลยมาก

3) การยอมรับแบบไม่แสดงออก คือ การที่ผู้ใหญ่ให้การยอมรับเด็กโดยไม่แสดงออกชัดเจนทางพฤติกรรม

4) การเป็นแบบอย่าง คือ เด็กเรียนรู้จากการเลียนแบบ จากพฤติกรรมที่สังเกตได้

5) การให้เด็กสัมผัสกับสภาพแวดล้อม และร่วมสถานการณ์แล้วเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ คือ เด็กได้เรียนรู้จากสัมผัสและสัมผัสกับสภาพแวดล้อมที่เป็นบุคคล สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางจิตวิญญาณ และสภาพแวดล้อมทางวัตถุ ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ

6) การใช้พฤติกรรมทางวาจาอย่างมาก และแสดงเหตุผลน้อย คือ การที่ผู้ใหญ่ใช้พฤติกรรมทางวาจา บอก สั่ง ห้าม ตักเตือน หลอก ชู เสริมแรง ปลอบโยน ดุด่า แต่ไม่ค่อยอธิบายเหตุผลให้เด็กทราบ

7) การใช้อำนาจในการอบรมเลี้ยงดู คือ ผู้ใหญ่จะใช้อำนาจทั้งทางวาจาและท่าทาง เช่น การสั่งให้เด็กทำงานโดยไม่ว่าไปถึงความพร้อมของเด็ก ไม่ว่าเด็กจะทำอะไรอยู่

8) การไม่คงเส้นคงวา คือ ถ้าอารมณ์ดีจะมีวิธีอบรมเลี้ยงดูอย่างหนึ่ง แต่ถ้าอารมณ์ไม่ดีพ่อแม่จะแสดงออกอีกอย่างหนึ่ง

9) การที่มีผู้ดูแลเลี้ยงดูเด็กหลายคน คือ ลักษณะที่เป็นครอบครัวขยาย ซึ่งมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ญาติพี่น้องที่พักอาศัยอยู่ด้วย เช่น ยาย หรือป้า มักจะมีส่วนในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยจะมีส่วนช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็ก

10) การสนองตอบของบิดามารดาเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศของเด็ก เช่น การให้การสัมผัสทางกาย จะทำให้เด็กเล็ก ๆ โดยเฉพาะในช่วง 2 ขวบ แรกของเด็ก ในการอบรมสั่งสอนระเบียบวินัยแก่เด็ก บิดามารดาจะใช้การลงโทษทางกายกับเด็กที่อายุมากขึ้นร่วมกับการใช้หรือไม่ใช้เหตุผล และเด็กหญิงจะได้รับการสอนให้ระมัดระวังกิริยามารยาท ให้มีความสุภาพอ่อนโยน ขณะที่สอนเด็กชายให้ทำตัวเป็นชายมากขึ้น

บทบาทของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูลูก มี 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่ 1 ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาและนักการศึกษาในรุ่นแรก ๆ เชื่อว่าบิดามีหน้าที่หลักคือ สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูของมารดา

ฟรอยด์ (Freud cited by Parke, 1982) เชื่อว่า พัฒนาการทางสังคมในช่วงต้นของชีวิตสำคัญที่สุด ความพึงพอใจที่สัมพันธ์กับส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย จะมีความสัมพันธ์

ต่อช่วงพัฒนาการแต่ละช่วง เช่น บริเวณปาก กิจกรรมเกี่ยวกับการกิน การดูด การกัด สำคัญที่สุด ต่อทารก และ เนื่องจากมารดาเป็นคนที่ให้อาหารและดูแล พรอยด์จึงเชื่อว่ามารดา เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในวัยทารกและมองข้ามบิดาไป

เซียร์และไวติง (Seare and witing cited by Parke, 1982)

ได้ผสมผสานแนวคิดของพรอยด์ (Freud) กับการเรียนรู้สมัยใหม่ โดยเชื่อว่ามารดามีความสำคัญต่อทารก เนื่องจากมารดาคือคนเลี้ยงดูทารก ทำให้แรงขับจากความหิวได้รับการตอบสนอง และเนื่องจากบิดาปกติไม่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูให้อาหาร บทบาทของบิดาจึงมีน้อยมาก

โบว์บี (Bowlby cited by Park, 1982) นักจิตวิทยาคนสำคัญคนหนึ่ง เชื่อว่าระบบชีววิทยาทำให้มารดาและทารกพัฒนาความผูกพันต่อกัน ธรรมชาติได้เตรียมร่างกายของแม่ให้แม่มีโครงสร้างทางชีววิทยา เพื่อตอบสนองต่อทารก ส่วนทารกก็ได้รับการเตรียมจากธรรมชาติให้มีโครงสร้างทางร่างกายที่ตอบสนองต่อการเลี้ยงดูจากผู้เลี้ยงดู แม่จึงเป็นบุคคลหลักในการพัฒนาขั้นต้น บิดาอยู่ในลำดับรองโดยมีบทบาทส่วนใหญ่ในการสนับสนุนมารดา

กลุ่มที่ 2 บิดาและมารดาสามารถสลับผลัดเปลี่ยนบทบาทบางอย่างได้ตามความเหมาะสม

พาร์ค (Parke, 1982) อธิบายว่า แม้ว่าตลอดมาในประวัติศาสตร์ตะวันตก บิดามีบทบาทเพียงส่วนน้อยในการเลี้ยงดูและให้อาหารให้เด็กเล็ก นอกจากนี้หลักฐานทางมนุษยวิทยา แบบแผนการปฏิบัติเหล่านี้ไม่มีเฉพาะในตะวันตกเท่านั้นในวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของโลก ได้กำหนดให้มารดาเป็นบทบาทหลักและบิดามีบทบาทรอง อย่างไรก็ตามก็ยังมีบางวัฒนธรรมของชนส่วนน้อยบางแห่ง ชายและหญิงได้แบ่งหน้าที่การเลี้ยงดูเด็กอย่างเท่าเทียมกัน ยกตัวอย่างเช่น ในชนเผ่าโทรเบร็นเดอร์ใน เมลานีเซีย (Trobrianders of Melanesia) บิดามีบทบาทโดยตรงในการเลี้ยงดูให้อาหารและพาลูกไปในที่ต่าง ๆ ในทำนองเดียวกัน ในวัฒนธรรมอีกหลายแห่ง เช่น ชนเผ่า ไทราในโอกินาวา (Taira of Okinawa) และอีโลคอสในฟิลิปปินส์ (Ilocos of Philippince) บิดาและมารดาเป็นบทบาทเท่าเทียมกันในการเลี้ยงดูทารกและเด็กในวัยต่อ ๆ มา ข้อยกเว้นเหล่านี้ ชี้ให้เห็นว่าบทบาทที่บิดาและมารดาได้ปฏิบัตินั้นไม่ได้ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าไว้ด้วยลักษณะทางชีววิทยา ตรงกันข้ามบทบาทของแต่ละเพศนั้นมีความหลากหลาย

มากตามเงื่อนไขทางสังคม อุดมคติ และทางกายภาพในวัฒนธรรมต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามประมาณ 30 ปีมานี้ แนวคิดของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทบิดามารดาในการอบรมเลี้ยงดูลูกเริ่มเปลี่ยนไป เนื่องจากข้อความรู้ที่เพิ่มขึ้น โรเซนแบลท (Resenblatt, 1967 cited by Parke, 1982) ตั้งข้อสงสัยถึงความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลงฮอร์โมนหรือการถูกเตรียมทางชีววิทยาของธรรมชาติ สำหรับผู้เลี้ยงดูเด็กโดยอ้างจากการศึกษาที่พบว่า ผู้ชายและผู้หญิงที่เป็นโสดจะแสดงพฤติกรรมกรรมการเลี้ยงดูเด็กเมื่อมีโอกาสได้เกี่ยวข้องกับทารกแรกเกิดมากพอ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมสามารถกลบล้างความสำคัญทางฮอร์โมนได้ และเงื่อนไขนี้จะสำคัญว่าการเปลี่ยนแปลงฮอร์โมนในการกำหนดการปฏิบัติของเพศชาย และเพศหญิงต่อทารกและเด็ก โรเซนแบลท (Rosenblatt) ได้อธิบายว่าไม่ควรนำแนวคิดที่ว่าธรรมชาติไม่ได้เตรียมเพศชายในทางชีววิทยาในการเลี้ยงดู มากำหนดว่าบิดาควรมีบทบาทที่จำกัดตามแนวคิดดั้งเดิมในการเลี้ยงดูทารกและเด็ก และสรุปว่า ยังไม่มีทฤษฎีที่ระบุว่าบิดาจะต้องมีบทบาทรองเท่านั้นในการดูแลบุตร ซึ่งมีน้ำหนักหรือเพียงพอที่จะยอมรับได้ และไม่มีเหตุผลใดที่กำหนดว่าผู้ปกครองเพศใดมีอิทธิพลต่อเด็กมากกว่ากัน

พาร์ค (Park, 1982) กล่าวว่า แม้ว่าจะมีผลการวิจัยในประเทศต่าง ๆ ที่สอดคล้องกันว่า มารดาใช้เวลาในการเลี้ยงดูลูกมากกว่าบิดา แต่เวลาทั้งหมดที่ใช้กับลูกไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุดในการกำหนดอิทธิพลของบิดาหรือมารดา ปริมาณเวลาที่มีความสัมพันธ์น้อยกว่าคุณภาพของปฏิสัมพันธ์ พาร์ค (Parke) ได้อ้างถึงงานวิจัยของ ฮอฟแมน (Hoffman, 1974 cited by Parke, 1982) ซึ่งพบว่า การที่มารดาต้องออกไปทำงาน และทำให้มีเวลาอยู่กับลูกน้อยลง มีผลน้อยมากต่อพัฒนาการของลูก ตัวบ่งชี้พัฒนาการที่ดีกว่า คือ มารดาใช้เวลาอยู่กับลูกอย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด พาร์ค (Parke) ตั้งสมมุติฐานว่า ปรัชญาการมีนี้ก็เกิดขึ้นในทำนองเดียวกับบิดา กล่าวคือ ไม่สำคัญว่าบิดาใช้เวลาอยู่กับลูกวันละกี่ชั่วโมง แต่สำคัญที่บิดาทำอะไร เมื่ออยู่กับลูก นอกจากนั้นได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบิดากับลูกว่าเป็นกระบวนการ 2 ทาง (Two way Process) กล่าวคือ ลูกมีอิทธิพลต่อบิดา พร้อมกันกับที่บิดามีผลต่อพัฒนาการของลูก ลูกมีส่วนโดยตรงในการกำหนดวิธีที่บิดาจะปฏิบัติต่อตน มีผลต่อวิธีที่ลูกจะได้รับการอบรมสั่งสอนจากบิดา และยังได้อ้างถึงงานวิจัยในระยะหลัง ๆ ที่ช่วยให้เข้าใจว่าบิดามีความสำคัญไม่เพียงอิทธิพลโดยตรงต่อลูกเท่านั้น แต่ยังมีผลอิทธิพลทางอ้อมต่อปฏิสัมพันธ์ของทารกกับบุคคลอื่น ๆ ด้วย ภายใน

บริบทของครอบครัว บิดามักมีอิทธิพลทางอ้อมต่อบุตร โดยการที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมารดา และทั้งมารดาและบิดาต่างก็ได้รับอิทธิพลจากคุณภาพของความสัมพันธ์ของบิดากับมารดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางลบ ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนถึงความสำคัญในการทำความเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดา มารดากับบุตรว่าจะต้องมองบิดาและมารดาในฐานะส่วนหนึ่งของระบบครอบครัวและ พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกทุกคนในครอบครัว ตลอดจนความเกี่ยวพันกันระหว่างครอบครัว กับสังคมอื่น ๆ เช่น เพื่อนบ้าน ชุมชน และวัฒนธรรม

พาร์ค (Parke) ได้กล่าวว่า ผู้ชายก็ได้รับอิทธิพลจากการเป็นบิดาด้วย การเป็นบิดาสามารถเปลี่ยนวิธีคิดที่ผู้ชายมีเกี่ยวกับตนเอง การเป็นบิดาก็มักจะช่วยให้ผู้ชายชัดเจนขึ้น ในค่านิยมของตนเอง และจัดอันดับความสำคัญในชีวิตได้ดีขึ้น ตลอดจนช่วยเพิ่มความนับถือตนเอง หากบิดาผู้นั้นสามารถรับผิดชอบหน้าที่ของตนได้เป็นอย่างดี หรือในทางกลับกัน บิดาอาจสูญเสีย ความมั่นใจ และเกิดภาวะเศร้ายิ่งได้ หากไม่สามารถปฏิบัติบทบาทของตนได้ดี บิดาสามารถเรียนรู้ ลูกของตน และมีวุฒิภาวะมากขึ้นจากลูกของตน

มัวร์น กรีน (Maureen Green Cited by Phillip, C.R. and Anzalone, J.T., 1978) ได้กล่าวไว้ว่า

สิ่งแรกสิ่งหนึ่งที่บิดาเรียนรู้จากลูก ๆ ของตน คือ การที่จะต้องทำให้ความต้องการของบิดาไปกันได้กับความต้องการของลูก เช่น ลูกมองดูบิดาของตนเพื่อรับความแนะนำ ส่วนบิดาก็มีความสุขในการแนะนำลูก ลูกมองดูบิดาว่าเป็นแบบอย่าง และการเป็นแบบอย่างนั้นเองก็ขยายการตัดสินใจของบิดาให้กว้างขวางขึ้น ความไม่ฝัน และความสำเร็จของบิดาจะเปลี่ยนไป หากบิดาสามารถเรียนรู้จะมองสิ่งเหล่านั้น ทั้งจากมุมมองของลูกและมุมมองของตนเอง . . .

กล่าวโดยสรุป การเป็นบิดานั้น สามารถจะเป็นสิ่งที่ดีทั้งแก่ตัวผู้เป็นบิดาและแก่ลูกของตน

2. ความสำคัญและอิทธิพลของบิดาต่อลูก

ทริวิสต์ ชนาคาร และคณะ (2524) ได้อ้างถึงความคิดของนักจิตวิทยาเด็กหลายท่านที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของบิดาต่อครอบครัว คือ ทั้งเด็กชายและเด็กหญิง จำเป็นต้องได้เห็นบทบาทของเพศชาย เพื่อรับรู้บทบาทของเพศชายว่าเป็นอย่างไร สำหรับเด็กชายจะได้เลียนแบบการเป็นชาย สำหรับเด็กหญิงจะได้เรียนรู้ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับบทบาทนั้นต่อไปเมื่อโตขึ้น ผู้เป็นบิดาจำเป็นต้องปลูกฝังลักษณะการเป็นชายให้บุตรชาย รวมทั้งสร้างสัมพันธภาพภายในครอบครัวให้เป็นแบบอย่างแก่บุตรชาย เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติ เพื่อให้มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นต่อไป

นอกจากนั้น ลิพกิน (Lipkin, 1978) กล่าวว่า การที่บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูลูกนั้นจะบรรเทาความกดดันทางจิตใจของมารดาได้ และยังเป็นการพัฒนาให้เกิดความรัก ความผูกพันระหว่างบิดา มารดา และบุตร ได้เป็นอย่างดี ความใกล้ชิดของบิดาจะทำให้บุตรยอมรับตั้งแต่แรกว่า เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเขา ปัญหาด้านพฤติกรรมของเด็กผิดปกติจะไม่เกิดขึ้น

ดวงเดือน พันธมนาวิน (2522 : 22-23) ได้กล่าวถึงบทบาทบิดาในการปลูกฝังแรงจูงใจไม่ล้มเหลวในบุตรว่า บิดาควรเลี้ยงดูบุตรให้พึ่งตนเองตั้งแต่อายุน้อย ถ้าบิดาอยู่ใกล้ชิดทำตัวเป็นเพื่อนที่ดีของลูก ให้คำแนะนำมากกว่าออกคำสั่ง เลี้ยงดูด้วยการให้ความอบอุ่น เลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มากกว่าเผด็จการจะทำให้ลูกมีแรงจูงใจไม่ล้มเหลวสูง และถ้าเล่นกีฬาที่มีคุณค่าให้ลูกฟัง รวมทั้งเป็นตัวแบบที่ดีแก่บุตรในด้านความพยายามฝ่าอุปสรรคก็จะให้ผลดียิ่งขึ้น และจากผลการวิจัยของดวงเดือน พันธมนาวิน (2524) พบว่าทัศนคติของวัยรุ่นที่มีต่อบิดาเป็นตัวทำนายอาการเจ็บป่วยทางกายและปัญหาทางจิตที่สำคัญในวัยรุ่นหลายประเภท แสดงถึงความสำคัญของบิดามีส่วนส่งเสริมหรือทำลายสุขภาพจิตและกายของลูก

โบว์บี (Bowlby, 1968) กล่าวว่า บิดาเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดและเป็นบุคคลแรกสำหรับครอบครัวที่จะช่วยครอบครัวในด้านเศรษฐกิจและช่วยระดับประคองอารมณ์ของผู้เป็นมารดา ซึ่งความสัมพันธ์กับเด็กจะเกิดขึ้นขึ้น เขาอธิบายว่า ธรรมชาติของเด็กจะเกิดความผูกพันกับผู้ที่ให้การดูแลเขาเท่านั้น ซึ่งจะเกิดได้ดีก็ต้องมีการยอมรับ หรือรับผิดชอบต่อบุตรของบิดาด้วย

พาร์ค (Parke, 1982) อธิบายว่า บิดาเป็นผู้ที่ชักนำให้ลูกได้รู้จักสังคมภายนอกมากกว่ามารดา คือ นอกจากบิดาจะมีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรแล้ว ยังมีหน้าที่ในการเล่นร่วมกับลูก มี

กิจกรรมร่วมกัน พาเที่ยว ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้เด็กได้สัมผัสกับโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี หรือ อาจจะกล่าวได้ว่าบิดามีบทบาทสำคัญโดยตรงต่อพัฒนาการเด็ก บิดาสัมผัส พูดคุย เล่นร่วมกับลูก สิ่งเหล่านี้ เป็นวิธีการที่มีอิทธิพลต่อทารกและ เด็ก

3. บทบาทหน้าที่ของบิดา

ความเห็นของนักจิตวิทยาส่วนใหญ่ในปัจจุบันเกี่ยวกับบทบาทบิดาในการอบรมเลี้ยงดูลูก จะมีลักษณะผสมผสานดั้งเดิม และแนวคิดใหม่ กล่าวคือส่วนใหญ่ยังยึดถือบทบาทการหาเลี้ยงครอบครัวและการคุ้มครองป้องกันอันตราย และช่วยสนับสนุนให้มารดาสามารถดูแลลูกได้ดีขึ้น แต่ขณะเดียวกันเริ่มมีการกล่าวถึงบทบาทในการปฏิบัติต่อลูกโดยตรงด้วย เช่น

ลีโอนาร์ด (Leonard cited by O'donghun, 1978) ได้ให้ความหมายและบทบาทของบิดาที่มีต่อการเลี้ยงดูบุตรไว้ว่า เป็นกระบวนการที่รวมเอาการเลี้ยงดู บำรุงรักษา ทะนุถนอม ให้ความรักความอบอุ่น ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาที่บิดาพึงมีต่อบุตร รวมทั้งรูปแบบให้บุตรชายได้เลียนแบบด้วย

เอเวอร์โซล (Eversoll, 1974 อ้างถึงใน อัจฉรา สุขารมณ 2534) ได้สรุปบทบาทสำคัญของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูลูกไว้ 5 ด้านด้วยกัน คือ

- 1) บทบาทด้านการเลี้ยงดูลูก คือ การดูแลให้เด็กพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ควบคู่กันไป ด้านร่างกายดูแลให้ลูกรู้จักเลือกอาหารที่ถูกต้องเหมาะสม การเจ็บไข้ได้ป่วย ด้านจิตใจ การรับฟังความคิดเห็นของลูก การยอมรับสภาพอารมณ์และจิตใจลูก การสนใจพฤติกรรมต่าง ๆ ของลูก เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจของลูกได้
- 2) บทบาทด้านเป็นตัวแบบให้แก่ลูก เด็กที่มีอายุประมาณ 2-6 ขวบ จะเริ่มเรียนรู้ที่จะเลียนแบบตามบทบาททางเพศของตนตามที่สังคมคาดหวัง เช่น เด็กชายจะเลียนแบบบิดา เด็กหญิงจะเลียนแบบมารดา แต่ลักษณะบางอย่างซึ่งสังคมมิได้กำหนดว่าจะต้องเป็นลักษณะของเพศชาย หรือหญิงโดยเฉพาะ เช่น ความใจร้อน ความเป็นระเบียบ ความมีชัยสิทธิ์ เหล่านี้ เด็กอาจจะเลือกเลียนแบบเอาจากบิดาหรือมารดาก็ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้บิดามารดาทั้งหลายจึงต้องพยายาม

เปลี่ยนการกระทำบางอย่างของตนให้เหมาะสม บางสิ่งที่เคยปฏิบัติเมื่อครั้งยังไม่มีลูกก็ต้องละทิ้งไปบ้าง เพื่อไม่ให้ลูกเอาอย่าง

3) บทบาทด้านการแก้ปัญหา ได้แก่ การแก้ปัญหาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูก การช่วยเหลือลูกในการแก้ปัญหาต่าง ๆ การแก้ปัญหาเมื่อเกิดการขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยปกติแล้วบิดาค่อนข้างห่างเหินจากครอบครัว เนื่องจากหน้าที่การงาน แต่เมื่อมีเวลาว่างจากการทำงาน เช่น ในตอนเย็นหรือวันหยุดสัปดาห์ บิดาควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัว

4) บทบาทด้านการหาเลี้ยงครอบครัว บิดาเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดและเป็นบุคคลแรกที่จะช่วยเหลือครอบครัวทางด้านเศรษฐกิจ โดยส่วนใหญ่แล้วบิดาเป็นกำลังสำคัญในการหาเลี้ยงครอบครัว บิดาเป็นผู้สนองความต้องการของแม่และลูกในด้านวัตถุสิ่งของและกำลังทรัพย์ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันที่ภาวะสังคม เศรษฐกิจเปลี่ยนไป โดยที่มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน แต่บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของบิดาต่อครอบครัวก็ได้ลดลงไป บิดายังคงมีบทบาทหาเลี้ยงครอบครัว เช่นเดิม

5) บทบาทด้านสันทนาการ บิดามีบทบาทมากกว่าแม่ในการจัดกิจกรรมให้แก่ลูก เมื่อบิดามีเวลาว่างจากหน้าที่การงาน บิดาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการเล่นต่าง ๆ ของลูก นอกจากนั้นบิดาจะเป็นผู้ชักนำลูกให้รู้จักสังคมภายนอกบ้าน

อรรถวรรณ เกตุแก้ว (2531) ได้สรุปบทบาทของบิดาในการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูเด็ก ไว้ดังนี้

1) บทบาทการเป็นผู้ดูแลบุตร คือ การดูแลบุตรให้ได้รับการตอบสนองทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ บิดาควรจะได้มีความรู้ ความเข้าใจ และมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการเจริญเติบโตทางด้านต่าง ๆ ของบุตรและจะต้องตระหนักไว้เสมอว่าการตอบสนองความต้องการของเด็กต้องกระทำไปพร้อมกันทุก ๆ ด้าน

2) บทบาทการเป็นผู้คุ้มครองบุตร คือ การปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัย ซึ่งได้แก่ การคุ้มครองให้ปลอดภัยในบ้าน คุ้มครองให้ปลอดภัยจากการคุกคามจากสิ่งที่น่ากลัว และสิ่งที่น่าหวาดหวั่นนอกบ้าน รวมทั้งโรคภัยไข้เจ็บด้วย

3) บทบาทการเป็นผู้ให้ ประกอบด้วย การหาเลี้ยงครอบครัวที่จะต้องเพิ่มมากขึ้น เพราะครอบครัวจำเป็นต้องใช้จ่ายมากขึ้นเมื่อมีบุตร บิดาจะต้องเป็นผู้เสียสละความสุขของตนให้แก่บุตร ปรับการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันให้เข้ากับบุตร โดยใช้เวลาแก่บุตรอย่างเพียงพอ บิดาต้องปรับทั้งการพักผ่อนนอนหลับ การรับประทานอาหาร ตลอดจนการเที่ยวเตร่ ก็ต้องลดน้อยลงตามไปด้วย

4) บทบาทการเป็นสื่อกลางของครอบครัว บิดาต้องเป็นสื่อกลางให้มีความรักความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว โดยบิดาจะต้องช่วยให้มารดาเกิดความมั่นใจในการเลี้ยงดูบุตร ช่วยลดความวิตกกังวลของมารดาและสมาชิกคนอื่น ๆ โดยการให้ความช่วยเหลือร่วมวางแผนการเลี้ยงดูบุตรกับมารดา ไม่แสดงพฤติกรรมเปื้อนหนายที่จะดูแลทั้งภรรยาและบุตร นอกจากบิดาจะต้องสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแล้ว ยังจะต้องเป็นสื่อกลางสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างครอบครัวและบ้านอีกด้วย

นอกจากนั้น กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล และ ยาวลักษณ์ เสรีเสถียร (2535) ได้แบ่งบทบาทของบิดาได้เป็น 3 ด้าน คือ

- 1) บทบาทเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพทางด้านร่างกายของบุตร ซึ่งจะครอบคลุมถึงสิ่งต่อไปนี้
 - 1.1) การดูแลให้บุตรได้รับสารอาหารต่าง ๆ อย่างเพียงพอ
 - 1.2) การดูแลให้บุตรได้รับความสุขสบาย เช่น การอุ้มและมีปฏิสัมพันธ์กับบุตร การดูแลให้บุตรพักผ่อนนอนหลับ โดยมีส่วนร่วมในการจัดหาสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการนอนของบุตร การดูแล รักษาความสะอาดของร่างกาย การจัดเตรียมเครื่องใช้สำหรับบุตร
 - 1.3) การดูแลบุตรขณะที่บุตรมีอาการไม่สบาย หรือเจ็บป่วยเล็กน้อย คือ มีส่วนช่วยเหลือภรรยาในการดูแลบุตรเมื่อมีอาการไม่สบายต่าง ๆ
- 2) บทบาทเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาการของลูก ซึ่งการส่งเสริมพัฒนาการให้แก่บุตรจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้นของแต่ละวัยและครอบคลุมพัฒนาการต่าง ๆ ดังนี้
 - 2.1) พัฒนาการทางด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว บทบาทของบิดาในการส่งเสริมพัฒนาการด้านนี้ได้แก่ การเปิดโอกาสให้เด็ก ได้ช่วยตนเองในการ ลูก นั่ง คลาน

ให้มีโอกาสได้หยิบ จับ สัมผัส วัตถุของเล่น

2.2) พัฒนาการทางด้านภาษา มีการพูดคุยกับลูก เรียกชื่อบุตร ร้องเพลง ให้บุตร ฝึกให้บุตรออกเสียง ฝึกให้บุตรเข้าใจคำต่าง ๆ ที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวัน

2.3) พัฒนาการทางด้านสังคม ฝึกให้บุตรรู้จักสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น เช่น การทักทาย การลา การไหว้ การช่วยให้บุตรคุ้นเคยกับคนแปลกหน้า ฯลฯ

นอกจากนี้บิดาควรจะเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของบุตรโดยการมี ปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบุตร มีเวลาให้บุตรอย่างเพียงพอ เล่นกับบุตรในลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนหา ของเล่นที่เหมาะสมกับวัยให้แก่บุตร

3) บทบาทเกี่ยวกับการทำให้การคุ้มครองป้องกันอันตรายแก่บุตร คือ การดูแล ป้องกันอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับบุตร ได้แก่ อุบัติเหตุทั้งภายในและภายนอกบ้าน ซึ่งอาจ เกิดจากสิ่งของเครื่องใช้ประจำวันภายในบ้าน ของมีคม ของใช้หรือของเล่นบางอย่าง

นอกจากนี้ เฮลเลอร์ (Heller, 1985) ได้ทำการวิจัยโดยการวิเคราะห์ เนื้อหาจากหนังสือภาพสำหรับเด็กพบว่า มีการบรรยายลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงบทบาทบิดาใน ครอบครัว 7 ประการ คือ

- 1) บทบาทในการดูแลให้มีนันทนาการ
- 2) บทบาทในการบำรุงรักษาสิ่งของเครื่องใช้บ้านเรือน
- 3) บทบาทในการควบคุมเรื่องระเบียบวินัย
- 4) บทบาทในการประกอบอาชีพ การหารายได้ให้ครอบครัว ตลอดจนการ

บริหารการเงิน

- 5) บทบาทในการช่วยให้ชีวิตสมบูรณ์ขึ้นจากงานอดิเรก และการใช้เวลาว่าง
- 6) บทบาทในการเป็นผู้นำ
- 7) บทบาทในการปกครอง คุ้มครองครอบครัว

จากที่หลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทของบิดาในด้านต่าง ๆ ข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า บทบาท ของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย มี 4 ด้าน ดังนี้ คือ

1) บทบาทในด้านการหาเลี้ยงครอบครัว คือ การดำเนินการต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกในด้านวัตถุ สิ่งของ และกำลังทรัพย์ ตลอดจนการประหยัดเงินและใช้จ่ายส่วนตัวให้น้อยลง รวมทั้งการเสียสละความสุขส่วนตัวให้แก่ลูก

2) บทบาทในการส่งเสริมพัฒนาการ คือ การมีปฏิสัมพันธ์ หรือปฏิบัติต่อเด็กโดยตรง และจัดสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อพัฒนาการทุกด้านของลูก ได้แก่ พัฒนาการทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม

3) บทบาทในการเป็นสื่อกลางของครอบครัว คือ การเป็นสื่อกลางในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกทุกคนในครอบครัว ร่วมวางแผนปรึกษาปัญหาเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว เกี่ยวกับการดูแลลูก มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับลูก ตลอดจนเป็นแบบอย่างให้สมาชิกคนอื่นในครอบครัวในการดูแลลูก

4) บทบาทในการพัฒนาตนเอง ในการปฏิบัติตนเป็นบิดาที่ดี คือ การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เกี่ยวกับเด็ก และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก รวมทั้งการปรับปรุงการกระทำของตนเองให้เหมาะสมกับเด็กเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของบิดา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูลูกของบิดานั้น แบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) อิทธิพลของพฤติกรรมของบิดา หรือการขาดบิดา

ลินน์ (Lynn, 1974) ได้ศึกษาพบว่า ครอบครัวที่ขาดบิดาหรือครอบครัวที่บิดาไม่สนใจเอาใจใส่ลูก ทำให้ครอบครัวนั้นขาดความอบอุ่น ขาดความมั่นคง ลูกไม่สามารถเลียนแบบความเป็นชายได้จากใคร และกลายเป็นเด็กมีพฤติกรรมผิดปกติและเป็นปัญหาเกี่ยวกับสังคมต่อไป

อีริงส์ (Eling, 1988) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับผลของวิธีการอบรมเลี้ยงดูต่อการนับถือตนเองพบว่า วิธีการเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจ จะสัมพันธ์กับความรู้สึกลดนับถือตนเองของเด็ก โดยเฉพาะวิธีการเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจของบิดา จะมีผลต่อการรู้สึกลดนับถือตนเองของเด็กชาย

ชไนเดอร์ (Schneider, 1989) ได้วิจัยเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวของเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่บิดาเป็นโรคพิษสุราเรื้อรัง ศึกษาจาก 15 ครอบครัว ซึ่งมีลูกชายอายุ 3 ขวบ พบว่าปัญหาการดื่มเหล้าตลอดชีวิตของบิดา มีผลต่อความก้าวร้าว การขาดวุฒิภาวะ และการถดถอยทางสังคมของลูก และการก่อกวนของบิดามีอิทธิพลต่อการเศร้าซึม การนับถือตนเอง และการอบรมเลี้ยงดูลูกของมารดา

สกินน์ (Skinn, 1978) แห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกน ได้รวบรวมผลงานวิจัยทำสิบชิ้นในปี ค.ศ. 1978 ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการขาดบิดา และการพัฒนาสติปัญญาของเด็ก สกิ้นสรุปว่า การขาดพ่อในวัยต้น ๆ เมื่อเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีลงมา จะมีผลเสียกระทบต่อพัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็กมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าการขาดพ่อนั้นเป็นช่วงเวลายาวนาน ส่วนการขาดพ่อในวัยเด็กตอนปลายแม้จะเป็นเพียงระยะเวลาอันสั้นก็มีผลเสียต่อการพัฒนาทางด้านสติปัญญาเด็กเช่นกัน นอกจากนั้นงานวิจัยเหล่านี้ยังพบว่าการขาดพ่อมีผลกระทบต่อพัฒนาการทางด้านสติปัญญาในเด็กชายมากกว่าเด็กหญิงด้วย

2) อิทธิพลของบิดาต่อการอบรมเลี้ยงดูลูกของมารดา

บาร์เน็ต (Barnett, 1984) ได้ทำการศึกษาบิดา มารดา 160 ครอบครัว ที่มีลูกในวัยอนุบาล และชั้นประถมปีที่ 4 โดยครึ่งหนึ่งเป็นครอบครัวที่บิดาออกไปทำงานนอกบ้าน ส่วนอีกครึ่งหนึ่งมารดาเป็นแม่บ้าน พบว่า ความตึงเครียดของมารดาไม่มีผลต่อการเลี้ยงดูลูกของมารดา แต่ตรงกันข้ามความตึงเครียดของบิดามีผลต่อการเลี้ยงดูลูกของมารดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเวลาที่ใช้กับลูก

กรอสแมน (Grossman, 1989) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพและปริมาณของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดากับเด็ก ซึ่งเป็นการศึกษาระยะยาว เพื่อหาตัวพยากรณ์ของคุณภาพและปริมาณการอบรมเลี้ยงดูของมารดา จากการปรับตัวของมารดาและบุคลิกลักษณะของสามี พบว่ามีบุคลิกลักษณะของมารดาเป็นตัวพยากรณ์ที่สำคัญที่สุดในการกำหนดเวลาที่ใช้กับเด็ก ตัวแปรที่เกิดจากชีวิตของสามี สามารถทำนายว่าจะส่งเสริมความเป็นตัวของตัวเองและความรักต่อเด็กมากเพียงใด

3) บทบาทของบิดาตามการรับรู้ของบุคคลต่าง

ออบซัท (Obsut, 1976) ได้สัมภาษณ์บิดาที่บุตรคนแรกจำนวน 20 คน เกี่ยวกับการเตรียมตัว และความรู้สึกต่อการเป็นบิดา พบว่า มีความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของตนดังนี้ คือ ร้อยละ 39 เห็นว่าบิดามีบทบาทในการจัดหาเพื่อลูก ร้อยละ 21 เห็นว่าบิดามีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูลูกและร้อยละ 31 เห็นว่าบิดามีบทบาทในการสั่งสอนลูก บทบาทของการเป็นบิดาจะช่วยประกอบให้บทบาทของมารดาสมบูรณ์ยิ่งขึ้นได้ โดยบิดาต้องเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิตของตนเอง

เฮลเลอร์ (Heller, 1985) ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของบิดาที่ปรากฏในหนังสือสำหรับเด็กโดยการวิเคราะห์เนื้อหาพบว่า บทบาทของบิดาในอดีตจะเป็นการหาเลี้ยงครอบครัวให้อยู่รอด ตัวอย่างจากหนังสือภายในระยะหลัง ๆ สะท้อนให้เห็นว่าบิดามีบทบาทในการเลี้ยงดูลูกโดยตรงมากขึ้น ขณะที่ภาพลักษณ์ของมารดาจะเป็นเรื่องกิจกรรม การเลี้ยงดูเด็ก การทำงานทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบันไม่เปลี่ยนแปลง

เรดิน (Reddin, 1986) ได้วิจัยเกี่ยวกับการรับรู้ในความสามารถทางสติปัญญา เด็กที่บิดาทำงานและบิดาไม่ทำงานโดยการศึกษาที่ทำงาน 16 คน บิดาที่ไม่ทำงาน 12 คน พบว่า การรับรู้เกี่ยวกับความสามารถทางสติปัญญาของเด็กที่บิดาไม่ทำงานอาจต่ำกว่า ในขณะที่บิดาไม่ทำงานจะดูแลลูกได้มากกว่าคู่สมรสที่ทำงาน แต่ไม่ได้เอาใจใส่ดูแลสั่งสอน และไม่ได้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการต่าง ๆ มากกว่าพ่อที่ทำงาน

เจสียว บุรีภักดี และคณะ (2526) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของบิดาในสังคมไทย โดยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บิดาตัวอย่างและมารดาทั่วประเทศ ลูก บุคลากรทางการศึกษา สื่อมวลชน และบุคลากรทางศาสนา พบว่า บทบาทและหน้าที่ของบิดาที่มีต่อลูก ตามที่สะท้อนไว้ในวรรณคดีต่าง ๆ มี 4 ประการ คือ เลี้ยงดูให้ความรักความห่วงใย อบรมสั่งสอนลูก ให้การศึกษา และหาคู่ครองให้ลูก เกี่ยวกับความสำคัญของบิดา พบว่า ทั้งตัวบิดาเอง ภรรยา และลูก เห็นว่า พ่อมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อครอบครัว ถ้าขาดบิดาครอบครัวจะได้รับความกระทบกระเทือนมาก

โดยเฉพาะ เรื่อง การดูแลลูกและภรรยาให้ได้รับความรักความอบอุ่น การเป็นกำลังของเศรษฐกิจของครอบครัว การดูแลลูกให้ได้รับการศึกษาสูง การอบรมสั่งสอนให้ลูกประพฤติดี การเป็นผู้นำให้แก่ครอบครัว การเป็นหลักของความสามัคคี กลมเกลียวในครอบครัว และ เครือญาติ การเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร การเป็นที่พึ่งทางใจ และที่ปรึกษาของลูกและภรรยา และการให้ทรัพย์สินเงินทอง หรือช่วยเหลือสร้างฐานะแก่บุตร

4) การปฏิบัติบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูของบิดา

ตุลันันท์ (Tulananda, 1994) ได้ศึกษาการเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนเด็กปฐมวัยของบิดาในครอบครัวไทย และบิดาในครอบครัวอเมริกัน พบว่าบิดาอเมริกันมีแนวโน้มเข้าเกี่ยวข้องในเรื่องการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนเด็กปฐมวัยมากกว่าบิดาในครอบครัวไทย

โบว์ปี (Bowlby อ้างถึงใน Barbara and Mavy, 1977) ได้ศึกษาบทบาทของบิดาและมารดา พบว่า บิดาเป็นแหล่งการเงินที่สำคัญของครอบครัวคือเป็นผู้หามาให้ครอบครัวจัดการสิ่งต่าง ๆ ภายในบ้านให้สิ่งของเครื่องใช้สำหรับลูก ในขณะที่เดียวกันบิดาต้องมีหน้าที่ระดับประคองอารมณ์ของภรรยา และสนับสนุนให้ภรรยาได้แสดงบทบาทของตนเองได้อย่างสมบูรณ์ด้วย

กรีนเบิร์ก (Greenberg, 1991) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของงานกับวิธีการอบรมเลี้ยงดู เพศของผู้ปกครองกับเด็ก พบว่า ลักษณะของงานของพ่อจะสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดู ลักษณะงานของผู้ปกครองจะสัมพันธ์กับวิธีการเลี้ยงดูลูกชายกับลูกสาว ถ้าผู้ปกครองมีการทำงานที่มีคุณภาพดีขึ้น ลูกชายจะได้รับประโยชน์มากกว่า โดยเฉพาะบิดาจะมีการปฏิบัติที่อบอุ่นและตอบสนองต่อลูกชายมากกว่า และมีการควบคุมฝึกวินัยอย่างหนักแน่นและยืดหยุ่น ซึ่งจะไม่ค่อยพบกับลูกสาว

แมนเลฟ (ManLove, 1990) ได้ศึกษาพบว่าผู้ปกครองของเด็กใช้เวลาเสียง 3/4 ของเวลาที่เด็กตื่นอยู่ บิดาใช้เวลาในการเลี้ยงดูและมีส่วนร่วมมีการเลี้ยงดูเด็กมากกว่าผลการศึกษานอติต ซึ่งมีผู้หาเลี้ยงครอบครัวเพียงคนเดียว การมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูเด็กของบิดาจะสัมพันธ์กับจำนวนชั่วโมงของเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็ก และสภาพอารมณ์และบรรยากาศของครอบครัว แต่ไม่สัมพันธ์กับสถานะทางอาชีพและเพศของเด็ก

เรดิน (Radin, 1985) ได้ศึกษาผลกระทบจากงานลักษณะต่าง ๆ ต่อพฤติกรรมการเลี้ยงดูลูก พบว่า ผู้ชายใช้แรงงานซึ่งว่างงานเป็นบางครั้ง จะมีบทบาทในการเลี้ยงดูลูกมากกว่าผู้ชายที่ทำงานตลอดเวลา นอกจากนี้บิดาที่มีบทบาท มากกว่าดังกล่าวได้แสดงความพอใจที่ได้ดูแลเลี้ยงดูลูก แม้จะต้องประสบกับความขัดแย้งกับลูกของตน ทั้งบิดาและมารดา mong ความลำบากของครอบครัวเป็นผลมาจากปัจจัยภายนอกไม่ใช่เกิดจากทัศนคติที่ไม่ดีของผู้ชายที่ไม่พยายามทำงานหา หรือการได้งานที่ไม่ดี

โรพนาราย (Roopnarine, 1992) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเข้ามามีส่วนร่วมดูแลเด็กปฐมวัยของบิดาพบว่าบิดาใช้เวลา 1/3 ของเวลาที่มารดาใช้ในการดูแลเด็กปฐมวัย การเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลของบิดานั้น จะสัมพันธ์กับความรู้สึกที่ตนมีหน้าที่ต่อครอบครัวและความสามารถของบิดา แต่ไม่สัมพันธ์กับรายได้ของครอบครัวหรือระดับการศึกษา

กรีนเบอร์ก (Greenbergre, 1989) ได้ศึกษาบิดามารดาที่ทำงานนอกบ้าน ทั้งคู่พบว่า การทุ่มเทเวลาและการเอาใจใส่ต่อลูกของทั้งบิดาและมารดา จะเป็นผลมาจากวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกเลี้ยงมาและทัศนคติต่อการเลี้ยงดูของบิดาและมารดา

เรดิน (Radin, 1989) ศึกษาพบว่า บิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูมากที่สุดเมื่อพ่อไม่ได้ทำงาน และมีทัศนคติที่ยืดหยุ่นเกี่ยวกับบทบาทเพศชาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อลูกที่เป็นเด็กปฐมวัยนั้นเป็นลูกคนโตหรือเกือบโตที่สุด

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันต่างประเทศได้ให้ความสนใจ และมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาท
ของบิดาอย่างกว้างขวาง แต่ในประเทศไทยได้มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทบิดาไม่มากนัก ดังนั้น
ควรให้ความสนใจ และมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของบิดาในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก พร้อมทั้งมี
การส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ให้บิดาได้รับรู้ในบทบาทของตนเองที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดู
เด็กต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย